

**IRATOK A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARC
TISZÁNTÚLI TÖRTÉNETÉHEZ
(1692–1742)**

– Bánkúti Imre¹ –

Az alább közölt néhány dokumentumot a legkülönbözőbb helyekről gyűjtöttem össze a kuruc felkelés történetének vizsgálata közben. Közös jellemzőjük, hogy a Rákóczi-szabadságharcra és a Körös–Tisza–Maros által határolt terület eseményeire vonatkoznak. Minthogy ebben az időszakban a körzet megyei apparátusai még nem éledtek újjá, s ennek következtében a megyék levéltári anyaga is hiányzik, helytörténeti szempontból minden írott emlék igen fontos és hiánypótló.

1.

Biharpüspöki, 1703. október 1.

A helység bírának, esküdtjeinek és lakosainak tanúvallomása arról, hogy Szűcs István két vagy három ízben a város megbízásából és dolgában járt a fejedelem táborán, nem pedig kémkedni.

(Eredeti. MOL E 213. Városi és községi pecséttel ellátott iratok. 4. doboz.)

Anno Domini 1703. Die 1. 8bris. Utrum de eo.²

Tudod-e, láttad-e, hallottad-e nyilván, hogy a' Méltóságos Fejedelem táborára Szűcs István titkon, alattomban avagy nyilván kémleni ment és járt volna.

Testes. Mi Püspöki³ Bírák: Fő Bíró Szoboszlai Nagy János; Esküttek: Somogyi János, Szűcs Márton, Szűcs János, Bagoi István, Nagy Mihály, Lakatos Bálint, Jenei András, Székelly Lukács, Szabó Mihály, Szűcs Bálint, Magori István,

---

¹ A közelmúltban elhunyt szerzőre (1927–2009), a Békés megyéből származó, battonyai születésű történészre jelen írásával emlékezünk. A több mint két évtizeden át a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársaként tevékenykedő, majd a Budapesti Történeti Múzeum főigazgató-helyetteseként nyugdíjba vonuló Bánkúti Imre fő kutatási területe a Rákóczi-féle szabadságharc volt. E témakörben folytatott munkássága kiemelkedő; fontos adalékul szolgál történelmi ismereteinkhez. (szerk.)

² Az Úr 1703. esztendejében, október 1. napján. Ha vajjon? – Szokásos kérdés a tanúvallomási jegyzőkönyvek bevezetőjeként; a folytatás: Tudod-e? stb.

³ Váradpüspöki, később Biharpüspöki (Bihar vármegye); ma Episcopia Bihorului, Oradea (Nagyvárad) része, Románia. – A kurucoknak itt sáncuk volt a váradi császári őrség megfigyelésére. Ennek, a helységnek és a környéknek kuruc kori történetére lásd: GÉRESI 1897. 178, 431–432; ESZE 1955. 212–214. Uo. további irodalom.

Fazekas György, Szőke Gáspár, Mihály Mester, Iffiu Szabó Mihály, Kún István, Hajdu Mihály, Iffiu János etc. annorum circiter 50 et 60, hitünk és kötelességünk szerint vallyuk, hogy a' mikor Szűcs István az Méltóságos Fejedelem Kegyelmes Urunk táborára ment kétszer vagy háromszor, városunk dolgában járt és küldöttük el mindenkor minden maga mentetegetése ellen, nem tudgyuk, sem nem hallottuk, hogy titkon vagy nyilván való képpen az tábor kémlésére ment és járt volna.

Város közönséges lakosi, nevezet szerint: Mehes István, Oras György, Pap Ferenc, Rab Szabó István, Szőlősi János, Halász György, Erős István, Szűcs István, Püski István, Kovács István, Monár János, Gats Márton, Nagy Péter, Konkolyos György, Geszti István, Varga János, Szabó Miklós, Varga Páll, Hati István, Jenei Ferenc, Moricz István, Toth György, Csekei Dániell, Fejér János, Thursa István, Kadar Nagy János, Piko Miklós, Miko Péter, Ráczevi János, Rontai István, Farkass Mihály, Báthori István, Szabó István, Farnasi Mátyás: jurati et examinati fide mediante fatentur.⁴ Nem tudgyuk s nem is hallottuk, hogy Szűcs István kegyelmes Urunk Eő Nagysága táborára kémleni járt és ment volna titkon avagy nyilván is, sőt az amikor az táborra ment, egész városul küldöttük, várossunk hasznára és megmaradására⁵, minden maga mentetegetése nélkül el kellett menni, mint jó szóval tudó alkalmazatos embert, úgy küldöttük ell. Mellyet jó lelkünk ismereti szerint attestálunk.

Költ Püspökiben anno et die supra notatis.

Per juratum ejusdem loci notarium m. p.⁶

[Papírba nyomott kerek pecsét, középen püspök alakja ornátusban, pásztorbottal, a felirat és az évszám elmosódott, majdnem olvashatatlan.]

[Az irat hátoldalán áthúзва:] Inquisitio Püspökiensis 1703. Nro. 82.

[Uo. az új felirat:] Püspökiben Szűcs István ellen peragalt inquisitio. No. 94. 1703.

2/a

Báránd, 1692. augusztus 13.

A község főbírájának és tanácsának tanúsítványa, hogy ebben az évben a király dézsmásai 5 köből abajdóc búzát és 5 köből árpát vettek meg rajtuk.

(Eredeti. MOL E 213. Városi és községi pecséttel ellátott iratok. 4. doboz.)

Anno Domini 1692. die 13. Augusti. Mi Bárándi Fű Bíró Kádár István Tanácsommal edgyütt: Sárközi Andrással, Dihennes Istvánnal etc. recognoscallyuk tenore

---

⁴ ...megesketve és kikérdezve hitük szerint vallják.

⁵ Szűcs István táborjárásainak időpontját, valamint célját sem tudjuk. Talán akkor történhetett, amikor tiszántúli hadjárata folyamán Rákóczi leginkább megközelítette Váradot, 1703. augusztus első felében. ESZE 1951. 18–19, 49–52. A vizsgálatot elrendelő személy sem ismeretes.

⁶ Költ Püspökiben, a fent megírt évben és napon. A helység hites jegyzője által, s. k.

praesentium, hogy Kegyelmes Urunk eő Felsége dézmási, Nemzetes Csabay Ferencz és Bosóky Pál Uramék ebben az 1692. esztendőben megtekéntvén a' sáska által tett sok kárainkat, alkuttanak meg velünk öt kassai köből abajdóc búzában és öt köből árpában, se többet se kevesebbet nem vettenek rajtunk, kirül ő kegyelmeknek adgyuk ezen falunk pecsétivel megerössítettett levelünket. Datum Barand die Annoque supranotatis.

Extradata me juratum notarium Johannem Saly possessionis Barand m. p.⁷

[Papírba nyomott primitív rajzú gyűrűspecsét, BARAND felirattal és almából (?) kinövő háromágú növény rajzával.]

[A hátlapon:] Báránd – 3.

2/b

Szerencs, 1707. május 11.

II. Rákóczi Ferenc fejedelem döntése Báránd lakosainak beadványára, melyben elpanaszolják, hogy új földesuruk, Jenei László a régi szokás ellenére nemcsak taxát, hanem dézsmát is szed tőlük. Határozat: ha a felkelés alatt eddig is fizették, továbbra is fizessék.

(Eredeti. MOL E 213. Községi és városi pecséttel ellátott iratok. 4. doboz.)

[Az irat hátoldalán:] Supplicatio Barand 1707.

Hosszú élettel s boldog és szerencsés előmenetellel álgya meg az Úr Nagyságodat, kívánnjuk.

Méltóságos Fejedelem Kegyelmes Urunk, Nagyságodat ez instantiánkkal szükséges képpen kelleték megtalálnunk és Nagyságod szárnya alá folyamodnunk. Mivel mi ezelőtt 48 esztendők elforgása alatt Báránd nevű pusztá földet ültünk volt meg, melly helyett bírt Nagyságos Benkovicz Ágoston Váradí Püspök, taxával, és immár Nagyságod kargyával elnyervén az Országott, esvén Jenei László Uram keziben felesége után, eő Kegyelme meg nem elígedvén az taxával, hanem két részt, úgymint taxát és dézsmát víszen rajtunk, az melly az mi Országunkban nincsen, azért Nagyságos Uram alázatossan kérjük Nagyságodat, hogy vígye méltó tekintetben dolgunkat, Hellyünk hogy pusztává ne maradjon. Méltó kívánságunkra méltóztassék Nagyságod kegyelmessen resolválni.

Nagyságodnak életek fottáig fejet hajtanak az Szegény Bárándiak.

[Pecsét, mint az előző iraton.]

---

⁷ Kelt Báránd, a fönt írt évben és napon. Kiadva Saly János, Báránd helység hites jegyzője által, s. k. Báránd (Bihar vármegye), ma Hajdú-Bihar megye.

[A hátlap másik felén a határozat:]

337. Bárándi Lakossok.

Minek előtte Nemzetes Jenei László Hívünknek restituáltattak, hogyha ezen nemzetséges hadakozás alatt is mind taxát s mind dézmát praestáltak volna, ezentúl is a' szerint legyenek, máskint pedig említett Földes Uruktól ne aggraváltassanak ezelőtt ususban nem léveő onusokkal. Datum in arce nostra Szerencs die 11. Maji Anno 1707.

F. Rákóczi m. p.

Paulus Ráday m. p.
Franciscus Aszalay m. p.

2/c

Szerencs, 1707. május 11.

II. Rákóczi Ferenc döntése a Bárándon lakó katonáskodók beadványára, melyben panaszt emelnek földesuruk, Jenei László ellen, aki otthon maradt családjuktól taxát és dézmát követel. Határozat: feleségüktől és gyermekeiktől taxát és robotot nem követelhet, egyéb atyafiaiktól viszont igen.

(Eredeti. MOL E 213. Városi és községi pecséttel ellátott iratok. 4. doboz.)

Hosszú élettel, boldog és szerencsés előmenetellel álgya az Úr Isten Nagyságodat, kívánnjuk.

Méltóságos Fejedelem, Kegyelmes Urunk, Nagyságodat ez instantiánkkal kelleték szükséges képpen megtalálnunk, hogy mi Nemzetes Vitézlő Nyuzó Mihály uram Ezriben lívő Bárándon lakos katoná renden lévő emberek Nemzetes Vitézlő Nagy Miklós Uram seregiben felesen szolgálunk. Kinek fia, kinek atyafia, ki pedig személy szerint, de Jenei László Uram szolgálatunkat nem tekintvén, mi rajtunk is taxát és dézmát akar követelni, [!] mellynek ha követői nem lészünk, tömlöczel és jószágunk elhajtásával fenyeget, hanem kérjük alázatossan Nagyságodat, hogy vigye méltó tekintetben dolgunkat s orvosolja meg.

Nagyságodnak életek fottáig fejtet hajtanak és szolgálnak az Bárándon lakos katonák.

[Gyűrűspecst, mint az előző iratokon.]

[A hátlapon:] Supplicatio Báránd 1707.

[Uo. rávezetve a határozat:]

338. Bárándi katonák.

Az taxa fizetéstül és robotátul exemptusok lévén közönségessen az fegyverviselők cselédi, ezen instansok is a' szerint accomodáltassanak, úgy mindazonáltal, hogy feleségeken s gyermekeken kívül attyok vagy attyokfiai ezen exemptioval nem élhetnek, de ha magok cselédi az földesúr földén magok számára oconomizálnak, tartoznak az igaz és eleitül fogva bevett rend szerint való dézmát megadni. Datum in arce nostra Szerencs, die 11. Maji 1707.

F. Rákóczi m. p.

Paulus Ráday m. p.
Franciscus Aszalay m. p.

3.

Hódmezővásárhely, 1708. június 26.

A város vezetői és lakosai földesurukhoz, gróf Bercsényi Miklóshoz. Eddig nem kapták meg parancsát a város kiürítéséről, remélik, nem is fogják. Ha mégis sor kerül rá, kéri segítségét a költözéshez és védelmét az ellenség ellen.

(Eredeti. MOL E 213. Városi és községi pecséttel ellátott iratok. 4. doboz.)

[Címzés a hátlapon:] Méltóságos Feő Generalis Székesi Groff Bercsényi Miklos Eörökös jó s Kegyelmes Urunkhoz eő Nagyságához alázatos Memorialénk. [Uo. más kézzel:] 1708.

Méltóságos Feő Generalis Eörökös jó s Kegyelmes Urunk!

Ugy vagyom, hogy ez folyó esztendőben még ez ideig az Nagyságod kegyelmes grátiájából reánk helységünkben bennünket kibontakoztató s siralmas bujdosásra kiküldő parancsolat nem jöt. Mellyért is Isten áldgya meg Nagyságodat. Mind azon által mivel környékbeli feleink rész szerént már bujdosásra kintelenítetttenek menni,⁸ rész szerént parancsolat alatt vadnak, tartván attul, hogy úgy járunk mi is, Nagyságodat mint Kegyelmes s jó Urunkat, Isten után edgyetlen gyámolunkat, praevie akaránk embereink s alázatos instantiánk által bizodalmassan requirálnunk, alázatosán kérvén Nagyságodat, hogy úre elméje gondollyon s tanállyon megmaradásunkban módot s szánakozzék s könyörüllyön rajtunk, igaz kötelességű örök-

---

⁸ A konföderáció vezetése az ellenség előnyomulásának útjába eső helységeket vagy felégettette, vagy lakosait elköltözésre kényszerítette, mert az ellenség „bevárását” behódolásnak, azaz árulásnak tartotta. A három város (Kecskemét, Nagykőrös, Cegléd) 1706–1707-ben a „Rabutin járáskor” háromszor volt kénytelen „kibontakozni”. 1708 nyarán hírek keringtek a Szeged és Arad környéki rácok mozgolódásáról, és szeptemberben valóban megtámadták Nagykőröst, de a város megvédte magát.

jein, vegye tekintetben Nagyságod mind az hazához s mind az haza javára fegyvert kötöt haza akar mely állapotban levő fiaihoz való nagy és tiszta hűségünket, mind kárára az hazának nemlétünket; mert ha ellenközöről convincál ki bennünket azon kívül, az mit az ellenség részéről kintelenítettünk tseledeni, mint hodlottság [így!] ám büntetessünk.⁹ Considerállya szánakozó úri elméjével Nagyságod az reánk kivált ez időben szakadatlanul szorossan vigyázó ellenségnek torkában létünket, ez sok esztendőtől fogvást nem történt szörnyű vizektől való környülvétettetésünket, az sok úszó vizeken segíthető eszközbeli nagy fogyatkozásinkat, az számtalan sok eözvedgynek, árvának, gyámoltalannak, kiknek ez szomorú időben menedékek volt helységünk, az halálnál keserveseb bujdosás bli sorsokat s állapattyokat, mindnyájunknak pedig szörnyű kárunkat, ez miat következő nagy és szenvedhetetlen szükségünket, és így sem magunknak, sem Nagyságodnak nem használhatásunkat, és járollyon hozzánk a' Nagyságod ezörször megtapasztalt úri kegyelmes jóakarttya s gratiája ebben is, hogy követ emberinekt úri gratiájából megmaradásunk felől bocsássa oly ekgyelmes válaszsza vissza hozzánk, hogy azoknak megjűtök s jó hír hozások legyen olyan minékünk, minémű az megfáradtaknak az hideg víz. Ha pedig az Nagyságtok értelmes tecczése és bölcs végezése szerint ugyan csak el kel bujdosnunk, mi készünk [így!] fejet hajtani, elhitevén azt magunkkal, hogy Nagyságodnak, mint Kegyelmes Urunknak reánk örökire singularis gondgya leszen, és aszt mint [!] praevie elménkra adgya, mind annak idejében, mind szörnyű tűrős helységelieknek,¹⁰ az ellenség ellen való oltalmunkra elegendő és jó ordinatiájú hadat bocsát, és az sok úszó vizeken való költözkedésünkre elegendő eszközt annyi népnek Kegyelmes Uri gratiájából szolgáltat, az melyre is az Istennek irgalmasságára alázatosan kérjük Nagyságodat. Másként úgy álván s maradván meg a' dolgok, az mint vadnak, mi hanem ha magunkat, feleségünket, gyermekünket és az sok gyámoltalankat jószágunkkal edgyütt nyilván és vakmerőjül az ellenség fegyverére s prsedállók kezére adandgyuk. Külömben nem költözködhünk, mely szörnyű esetünkben, hogy Nagyságtok ne gyönyörködik benne, kétségünk nincsen. Ezzel ajánlyuk Nagyságodat, mint Kegyelmes Urunkat, az Nagyságod Uri Familiáját, közönséges és magános dolgait Istennek hatalmas gondviselésének s áldásának.

Datum Mező Vásárhely, die 26. Juny 1708.

Maradván Nagyságodnak mint Eörökös jó s Kegyelmes Urunknak igaz kötelességű örökös jobbágyi, Mező Vásárhely Bírák, Esküttek és az egész szegénység.

[Papírba nyomott kerek pecsét, megbarnult, felirata olvashatatlan.]

⁹ Ez homályos célzás arra, hogy a császáriak bizonyos kívánságát teljesítették (rendszerint élelem- és abrakszállítással), – ami általános volt a dél-alföldi helységek esetében, ha pusztulásukat el akarták kerülni.

¹⁰ Így! Helyesen: helységbelieknek.

4.

Debrecen, 1709. február 19.

Dobozi István, Debrecen főbírája II. Rákóczi Ferenc fejedelemnek. Az arnótoknak kifizette az 1080 forintot, melyet kér visszatéríteni. A város nagy félelemben van az Erdély és Szeged felől közeledő németek miatt. Debrecen egyéként újév óta legalább 15 000 forintot fordított az ország dolgaira.

(Eredeti. MOL G. 15. A Rákóczi-szabadságharc levéltára. II. Rákóczi Ferenc fejedelem levéltára. I. 1. Emigrációba vitt rész. Caps. F. Fasc. 175. A levelet korábban kiadta Thaly Kálmán: Gróf Teleki Mihály és Pápai János Nándor-Fejérvári követségének diariuma, 1709. In: Történelmi naplók. 1663–1719. Közli: Thaly Kálmán. Budapest, 1875. [Monumenta Hungariae Historica. Scriptores, XXVII.] 193–197. Mivel ez a munka ma már nehezen hozzáférhető, s közben az irat levéltári jelzete is megváltozott, újraközlését szükségesnek tartottuk.)

[Címzés kívül:] Felséges Rákóczi Ferenc Fejedelemlennek, természet szerint való jó Kegyelmes Uramnak eö Felségének alázatosan.

Felséges Fejedelem, természet szerint való jó Kegyelmes Uram!

Az arnótok alkalmatlankodása miatt Felséged méltóságának sérelmét, és ne talám Nemes Országunk szolgálattyanak is rövidségét akarván hívséggel evitálnom, dolgaik complanatiojára erogáltam f[orint] 1080, mellynek is visszafizettetését alázatosan recomendálom Felségednek.¹¹ Mi valóban nagy félelemben és rettegésben vagyunk mind az Erdélyből kijött s mind a Szegedhez érkezett némettség miatt, várjuk szempillantásonként siralmas végünket. Két rendbéli alázatos udvarlásom alkalmatosságával is említette Felséged, hogy most könnyen légyen ezen városnak dolga, kinek is csak ez új esztendőnek első napjátul fogva ez mai napig csak gyengén calculálván, Nemes Ország szolgálattyanak promotioia áll legalábbis 15 m.¹² forintokban. Mellyet nem panaszképpen kívántam Felségednek representálnom, úgy a felsőbb esztendőkbek ehez képest.¹³ Mellyet amint hogy örömmel s kész szível cselekdünk, úgy tovább is elkövetni minden tehetségünkig készek lészünk; csak az Úr Isten ellenségünk vas igájátul mentené meg nyakunkat, kihez félő ne közelicsünk. Ezzel Felséged kegyelmességében ajánlván, maradok Felségednek alázatos igaz híve

Dobozi István.

Debreceni 19. Februarii 1709.

---

¹¹ Arnótok: az Oszmán Birodalomban élő albánok korabeli neve. A fejedelem udvari lovas karabélyos ezredében szolgáltak, részt vettek a trencsényi csatában, ahol kapitányuk el is esett. A hazatérő arnótokat 1709 elején fizették ki Debrecenben, s ehhez kellett a város kölcsöne. SERES 2003. 853–857.

¹² 15 milia = 15 ezer.

¹³ A város terheire lásd BALOGH 1935.

5.

Kisjenő, 1742. június 27.

Zaránd vármegye tanúvallatási jegyzőkönyve egy állítólagos kuruc ezereskapitány személyéről, aki a kurucság feltámadását és Rákóczi bejövetelét hirdette és jelentette be.¹⁴

(Egykorú másolat. Slovenský Národný Archív, Bratislava.
Pálffy család központi levéltára. Arm. VII. Lad. 8. Fasc. 1. No. 7. D.)

Copia.

Anno 1742. 26^a Junii in Possessione Kis Jenő¹⁵ infra denominati coram nobis personaliter constitui intuitu nonnullorum denuo ob malum finem adversus publicam tranquillitatem, imo contra Majestatem Sacratissimam conjuratorum solito juramento deposito, tali uti seqvitur modo certitudinis veritatem.¹⁶

Primus testis Michael Szabo, incola Nagy Szerindiensis¹⁷ annorum circiter 35. Juratus, examinatus fassus est.¹⁸ Ennek előtte egynéhány hetekkel, midőn lettem volna nagyszerindi korcsmán, engemet az korcsmáros, nevezetesen Hege János a' korcsmaházbul kihívott, és aszt mondotta, hogy Szabó Mihály uram, ha valakinél valami adóssága volna Kegyelmednek, szedgye be Kegyelmed, mert most nem régen vitt ell egy vásárhelyi¹⁹ embert innen idevaló Boross István maga lován Szalontára,²⁰ itt volt vagy harmadnapig, azt beszéllette, hogy eő ezeress kapitány, s minden bizonyyal ennek a' hónap a' töltin²¹ fölltámad ujjólag a' kurucság.

---

¹⁴ 1742 nyarán, a hét évvel korábbi békésszentandrás parasztfelkelés eseményeinek helyszínén, ill. annak közvetlen szomszédságában: Bihar, Csongrád és Zaránd vármegyék Békéssel határos vidékén egy Tasnádi (más néven Sebestyén) Gábor nevű öregember híresztelése miatt folytattak nyomozást. Jelen dokumentumból ugyan nem derül ki az öreg neve, a Károlyi család nemzetségi levéltárában (MOL), valamint a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár anyagában található irategyüttesekből viszont egyértelműen azonosíthatjuk személyét. Az esetre a Károlyi-féle nyomozati anyag alapján a régebbi szakirodalom is utal, lásd ESZE-VÁRKONYI 1952. 132–135. (Ezen adatokért lektoromnak, Seres Istvánnak tartozom köszönettel.)

¹⁵ Kisjenő (Zaránd, majd Arad vármegye), ma: Chişineu-Chriş (Románia).

¹⁶ Másolat. Az 1742. év június 26-án Kisjenő helységben személyesen megjelenvén előttünk az alább megnevezettek, némelyeknek a köznyugalom ellen újonnan gonosz végét vetni akaró, sőt a Legszen-tebb Felség ellen szervezkedőknek megvizsgálása okáért, a bizonyos igazságot az alábbiak szerint vallották.

¹⁷ Nagyzerind (Zaránd, majd Arad vármegye), ma: Zerind (Románia).

¹⁸ Első tanú Szabó Mihály nagyzerindi lakos, körülbelül 35 éves. Megeskette, kikérdezve vallotta.

¹⁹ Hódmezővásárhely (Csongrád megye).

²⁰ Nagyszalonta (Bihar vármegye), ma: Salonta (Románia).

²¹ Értsd: e hónap elteltével, ennek a hónapnak a végén.

Secundus testis Franciscus Kuttassy, judex nagyszerindiensis, annorum circiter 34. Juratus, examinatus fatetur:²² ennek előtte circiter 3 heteknek, járulván a' helységünkben lévő korcsmaház felé, helységünkbeli Fazakas Ferencz névű lakoss kiáltott engemet és hét²³ a' pinczében, hogy mennyek bé, én nem akarván bémenni, csak ugyan erőltetve attul az lakostul, bementem a' pincze gatorjában, és tanáltam ottan egy öreg szabású embert, kit is kötelességem szerint kérdeztem, hogy micso-da ember légyen, azt felelte nekem, én Makó Vásárhelyi²⁴ ember vagyok, ime passusom is vagyon Vásárhelytül. Azon passust midőn mutatta volna nekem, azt mon-dottam: ennikem ne mutassa kegyelmed, mert én nem értek hozzá, arra azt felelte, de hiszen az kegyelmetek notariussa már el is olvasta, és én minden bizonnal vásárhelyi ember vagyok, sőt én nem is tagadom azt is, hogy Bercsényi kapitánya vagyok, és én annak a' dolgában járok, ha mindgyár felnyársolnak is, én arrul nem tehetek, lássa, de tudgya meg, a' ki engemet háborgat, [!] hogy roszszúl leszen dolga, még a' falra hugyozója is oda léssen, mert mi ötön járunk és jöttünk ki ezenn dologban, úgy mint Szűcs János (de a' többire a' fatens nem emlékezék, mi-képpen nevezte), és ennek a' hónap a' tóttin Maga Kegyelmes Urunk is meg fogja mutatni magát. Ha kívánnya kegyelmetek, ime Kegyelmes Uram levele is nálam vagyon, megmutatom kegyelmeteknek. Erre azt feleltem, nékem ne mutassa kegyel-med, mert én nem kívánom, minthogy nem is értek hozzá, sőt kegyelmed illyene-ket itten ne beszéllyen, hanem mennyen ell innén dolgára, nehogy mink is megká-rosodgyunk, mert volt még illyen dolog itten, de bezeg meg is atták az árát.²⁵ Ezek-re azt felelte: megatták az árát, mert fő nélkül, bolondúl jártak, de most tudgya meg kegyelmed, hogy nem úgy léssen, sőt még a' tatár is elő fog jönni és az rácz-ságot egészlen letörli, de a' magyarokat nem bántya. Én mindezekért a' szókért kö-telességem szerint megfogattam volna, de nem bizakodtam azért, hogy láttam vásár-helyi helység passussát nála, gondolván, hogy oly roppant helység nem háborgatta eötet, hogy merném én eötett meggátolni, hanem mondtam, mennyen ell innén.

Sőt azt is mondtotta, hogy Vásárhely adta néki az csizmáját és a' szűrit, mindezeket hallotta felül nevezet Fazakas Ferencz is, kivel is hallottam, hogy a' pinczébe bement azon ember, sőt a' többi között azt is mondtotta, hogy eő volt vol-na Tökölyinek²⁶ az gyémántoss kopiája hordozója.

Tertius. Stephanus Boross, incola nagyszerindiensis, annorum circiter 75. Jura-tus, examinatus fatetur.²⁷ Ennek előtte circiter 3 hetekkel szándékoztam egy pár s. v.²⁸

---

²² Második tanú Kuttassy Ferenc, nagyzerindi bíró, körülbelül 34 éves. Megesketve, kérdezve vallja.

²³ Azaz: hitt, hívott.

²⁴ Hódmezővásárhely.

²⁵ Utalás az 1735-ben lezajlott Péro-felkelésre.

²⁶ Thököly Imre fejedelem.

²⁷ Harmadik (tanú). Boross István, nagyzerindi lakos, körülbelül 75 éves. Megesketve, kikérdezve vallja.

²⁸ Salva venia = engedelemmel.

nadrágért Szalantora²⁹ menni, találkoztam szomszédságban lakó Fazakas Ferenczell éppen maga háza előtt, ki is azt mondotta nekem, Boross István uram úgy érttem, hogy kegyelmed Szalontára szándékozik, hanem ime ezen becsületes nálom lévő vásárhelyi ember kegyelmednek megfizetne, ha maga lován ellvihetné kegyelmed eőtet, én azt feleltem reá, eő kegyelme micsoda ember, arra érkezett a' falu notariussa is, kinek azon ember maga passussát megmutatta, és a' notarius helyesnek lenni mondotta. Arra nézve én velle egy forintban megalkudván, másnapra kellve notariussal passust csináltattam magamnak s elindultam Szalontára, Remetén³⁰ is visálván³¹ a' passust, szabadon mentünk Szalanto felé, midőn pedig közelítettünk volna Szalontához, azt mondotta nekem, hogy vagyon 35 esztendeje, miolta magyarországi kenyeret nem ettem, melyet én csak ellhalgattam. Midőn pedig Szalontára érkezünk volna, ott is visáltatván a' passust, szabadossan bementünk, s eő Szalontay Fonyodi István és Garzo István uramékot atyafiainak mondván, úgy kívánta, hogy valamelyikhez szalanék velle, én közelebb voltaért csak Fonadi [!] Istvánhoz vittem, ott megszálván, mondtam Fonadi István uramnak, ihon kegyelmednek most egy atyafiát hoztam szálásra, Fonadi uram pedig azt felelte, hogy nem isméri. Én tovább ott nem mulatván, mihelest a' forintot, a' mellyért Szalontára vittem, megadta, azonnal más házhoz mentem és dolgomat végezvén haza vissza tértem. Midőn már haza érkeztem, másnap szalontai város kocsissa érkezvén Nagy Szerindre, mondotta másoknak, hogy megfogták volna Szalontán azon embert, mert valami Arpadi³² legényeket ámított volna a' szalontai korcsmán.

Quartus Andreas Király nagysezerindiensis loci juratus notarius, annorum circiter 42. Juratus examinatus fassus est.³³ Ennek előtte circiter 3 hetekkel halászni szándékozván menni, minthogy nagyszerindi Fazakas Ferencz hálót egért,³⁴ hozzája mentem az hálóért, kinek is az pitvarát bényitván, találtam vele edgyüt nagyszerindi Boross István uramat, és egy más idegen embert. Miglen az hálót pedig ide adta volna, Fazakas Ferencznél pipát gyujtottam, azalat azon idegeny ember maga passussát kezemhez adgya, hogy olvassam ell, mellyet is ellolvassván, emlékezem ezen continentiájára: Passualis levelünket mutató (nevérül nem emlékezem) felsőbb esztendőkbén Nemes Zemplény Vármegyei Szolga Bíró Uram passussa melet jövéen hozzánk élelminek keresésére, mostan pedig igyekezék menni gyalog Debreczembén, kérünk azért etc. die 17. Maji vala a' passus Hod Mező Vásárhely pecsétye

---

²⁹ Így! Nagyszalonta, lásd a 20. sz. jegyzetet.

³⁰ Remete (akkor Bihar vármegye), lakosai 1738-ban a szomszédos kötegyáni pusztára (Békés vármegye) költöztek. Az 1738–1743 közötti pestisjárvány idején itt állt Bihar vármegye egyik ellenőrző pontja az útlevelek vizsgálatára.

³¹ Visál = ellenőriz, láttamoz, vizsgál.

³² Árpád (Bihar vármegye), ma Arpășel (Románia).

³³ Negyedik (tanú) Király András, Nagyszerind helység hites jegyzője, körülbelül 42 éves. Megeskette, kikérdezve vallotta.

³⁴ Azaz: ígért.

alatt datálva. Minek utána ellolvastam, ott hattam eőket, csak Fazakas Ferencz jöt velem halászni, s az halászatban mondotta nékem sub rosa,³⁵ hogy az a' ember ezt a' titkot beszéllette volna néki, hogy Vásárhelyen Rákóczinak kapitánya volna valaki, de én azt csak valami haszontalan szónak és hazugságnak ítélvén lenni, meg meg torkoltam [!] Fazakas Ferenczet, hogy ne beszéllyen olly haszontalanságot, s azt is mondottam, hogy az olyan bolond beszédű embert meg kellene fogni, s úgy megveretni, hogy az edgyik végrül a' hídnak másik végére, mint egy dögöt, úgy köllene által hurczoltatni. Midőn pedig visszamentünk volna, én többé sem nem láttam, sem hért³⁶ nem hallottam.

Quintus Joannes Hegye, incola possessionis Nagy Zerind, loci educillator, annorum circiter 37. Juratus, examinatus fatetur.³⁷ Én a' mint hallottam, a' midőn az ember a' nagyszerindi korcsmán lett volna, nagy betegségben voltam, nem is láttam a nem is hallottam, mit beszélt.

Sextus Franciscus Fazakas, incola possessionis Nagy Szerind, annorum circiter 36. Juratus, examinatus fatetur.³⁸ Ennek előtte három hetekkel jött egy estve hozzám, magam othon nem létemben szálásra, kinek is a' feleségem szálást adván, késő estve, midőn hazamentem volna, kérdészem a' feleségemet, micsoda ember, a' ki a patkán fekszik. A feleségem nékem azt mondotta, hogy vásárhelyi embernek mondotta magát, én reggelig nem háborgattam, hanem reggel fölkelvén, kérdészem magam is, micsoda ember? és mi járta vagyon, kére azt felelte, én vásárhelyi ember vagyok, melyre én mindgyárt a notariushoz mentem és magamhoz héttam, mintha halászni mennék. Azzal hozzám jövé a notarius, mindgyárást megolvasta a' passussát, és igaz vásárhelyi embernek mondotta, én azzal ésmérvén eötett igaz embernek, a' csapszékre mentem véllé, holott is a' pénce gátorban Bíró uram jelenlétében mutatta maga passussát, sőt azt is mondotta, hogy úgy nézők eötet, mint magát Barcsényit, mert eök öttön jöttek ki Barcsényétül, edgyik közzülök Nagy Istok, most is Mako Vásárhelyen vagyon, mint ezeress kapitány, még a' rajta való cundrát és csismát is a vásárhelyiek adták, mellyeket midőn így beszélett volna, mondottam neki, az Istenért, ne beszéllyen kegyelmed ollanyokat [!] itten, mert az illyenekért nem régenten is csak hogy az egész helységünk majd egiszlen el nem vezett, ne talántán most is rosszszúl járjunk, hanem mennyen kegyelmed dolgára. Erre azt felelte, hogy nem kell félni, mert ha valaki engemet megfogna is, tudgya meg az a' helység, hogy még a' falra hudgyozója sem fog megmaradni, meg is láttya kegyelmetek ennek a' hónap a' fottán magát is (már nem tudom, Rákóczit vagy Barcsényit mondotta), de még a' tatár is kijön és az ráczságot elltörli, meg a szegény magyaroknak is juthat benne, de attúl nem kell igen félni, azt is mondotta,

---

³⁵ Bizalmasan, titkon.

³⁶ Így! Azaz: hírét.

³⁷ Ötödik (tanú) Hegye János, nagyzerindi lakos, a helység korcsmárosa, körülbelül 37 éves. Megesküdtetve, kikérdezve vallja.

³⁸ Hatodik (tanú) Fazakas Ferenc, nagyszerindi lakos, körülbelül 36 éves. Megesküdtetve, kikérdezve vallja.

hallottam, hogy régenten eő volt volna Rákóczy üdeiben a' gyémántos copiája hor-
dozója. Mindezeket midőn halászni mentem volna az notariussal, eő kegyelmének
megbeszéletem, melyre eő kigyelme azt mondotta, hogy az olyan bolond beszédő
embert nem ártana, hogy ha a híd végén levonnák, úgy megvernék, [!] hogy az
másik végire mint az dögöt vetnék által. Kegyelmed is hadgyon békét az ollyatén
haszontalan beszédeknek, én jollehet mindaddig is csak egy boriszak [!] bolond
forma embernek tartottam, mindazonáltal kiadtam rajta, és tőlem elment.

Super qua modo praemisso experta rei veritate et excepta testium fassione
praesentes subscriptione et sigillo nostro usuali munitas extradeditimus testimoniales
in possessione Kiss Jenő 27^a Junii 1742.³⁹

Josephus Pogány. L. S.⁴⁰

Michael Jászay
praelibati Comitatus
Zarandiensis Juratus
Ordinarius Notarius m.p.
L. S.⁴¹

IRODALOM

BALOGH 1935

Balogh István: Debrecen hadiszolgáltatásai a Rákóczi-felkelés alatt. 1703–
1711. Debrecen, 1935.

ESZE 1951

Esze Tamás: II. Rákóczi Ferenc tiszántúli hadjárata. Budapest, 1951.

ESZE 1955

Esze Tamás: Kuruc vitézek folyamodványai. 1703–1710. Budapest, 1955.

ESZE-VÁRKONYI 1952

Esze Tamás – Várkonyi Ágnes: A Rákóczi-hagyomány mozgósító szerepe a
18. században. In: Spira György (szerk.): Tanulmányok a parasztság történe-
téhez Magyarországon a 18. században. Budapest, 1952.

GÉRESI 1897

Géresi Kálmán (sajtó alá rend.): A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevél-
tára. V. Budapest, 1897.

SERES 2003

Seres István: Csulay Imre jelentései II. Rákóczi Ferencnek a török földre
menekült erdélyi kurucokról. HK, 116. (2003) 853–857.

---

³⁹ Erről az előrebocsátott módon megkísérelve az igazság kiderítését, és kivéve a tanúk vallomásait,
kiadtuk aláírásunkkal és használni szokott pecsétünkkel megerősített tanúsítványunkat. Kisjenő hely-
ségben 1742. június 27-én.

⁴⁰ L. S. = locus sigilli: pecsét helye.

⁴¹ Jászay Mihály, az említett Zaránd vármegye hites rendes jegyzője saját kezével. Pecsét helye.

**Documents to the Tiszántúl history of
the Rákóczi war of independence
(1692–1742)**

– Imre Bánkúti –

Resume

The several documents published below were collected by the author from most different places during his researches carried out on the kuruc revolt. They are connected by the fact that all of them relate to the events of the Rákóczi war occurred in the area limited by the rivers of the Körös, Tisza and Maros. In the light of the shortage of archival materials due to that the county administration in the area had not been revived at the time, all documents have got special significance, supplying the deficiency of local history.

None of the published documents affects explicitly Békés County, since in practice the whole region had been depopulated in 1703, leaving no more than three settlements in the area of the today Békés County. So we must turn to the contemporary data of the neighbouring communities if we want to study the wider region's history of the time. Imre Bánkúti publishes the documents of the Rákóczi Age relating to Biharpüspöki in Bihar County (doc. 1), Báránd (doc. 2/a-c.), Hódmezővásárhely in Csongrád County (doc. 3), Debrecen also in Bihar County (doc. 4) and Nagyzerind located at the time in Zaránd County (doc. 5). It can be regarded as typical that, except the last one, all of these are concerned about the urban population of the day, revealing the fact that the permanent fights in the region left in their place only the larger towns, more or less, in the Tiszántúl.

Sources in the publication extend our knowledge with many new details on the local history of the Rákóczi war of independence.